

Стале відновлення та розвиток для сільського господарства: позиція

З початку повномасштабного наступу РФ сільське господарство України зазнало чималих втрат: йдеться і про складнощі збуту продукції, неможливістю ведення сільського господарства на замінованих або забруднених землях або ж нестачею добрив, палива. За [даними](#) Агроцентру Київської школи економіки, сільське господарство через вторгнення РФ зазнало непрямих втрат у розмірі 23,3 млрд доларів США через зниження внутрішніх цін внаслідок блокади портів або ж зниження виробництва (за даними червня 2022р).

Війна уразила глобальні агропродовольчі системи, які й у довоєнний час не були міцними й надійними [через](#) монополізацію та глобалізацію ринку, інтенсивне ведення сільського господарства і загострення питання зміни клімату. А повномасштабне вторгнення Росії ще більше показало крихкість і вразливість системи.

Сільське господарство, як й інші сектори промисловості, потребує системного, сталого відновлення з урахування довкіллевих та соціальних аспектів задля досягнення довгострокової стабільності агросистем і побудови гнучких продовольчих ланцюгів.

Тому Український уряд й міжнародні партнери мають сфокусуватися на таких принципах:

- Екологічно сталі рішення для агровиробництва.
- Належний моніторинг стану довкілля (земельних та водних ресурсів) та відповідне коригування землекористування.
- Скорочення викидів парникових газів та адаптація до зміни клімату.

[Стале сільське господарство](#) – це такий спосіб ведення сільського господарства, який спрямований на оптимізацію практик і технологій для досягнення довгострокової стабільності сільськогосподарського підприємства, захисту навколишнього середовища та безпеки споживачів. [USDA]

Довоєнний стрімкий розвиток сільського господарства не враховував важливі соціальні та екологічні аспекти, які є основою для сталого розвитку. Нижче наведемо ряд проблем екологічного спрямування, які потребують вирішення у процесі відновлення України:

Проблема І. Неєфективне управління земельними ресурсами, що призводить до пришвидшеної деградації

В Україні один із найбільших показників розорюваності земель, що від загальної площі становить [56,8 %](#) (станом на 2018р.). [Неєфективне управління земельними ресурсами](#), що притаманне для України і особливо [областям](#) з переважанням великих землевласників, відбувається шляхом недотримання сівозміни, використання важкої сільськогосподарської техніки, насадження монокультурних та ґрунтовиснажуючих культур. Такі дії призводять до втрати біорізноманіття, зниження родючості земель, загострення проблеми ерозії ґрунтів та їх загальної деградації.

Від початку повномасштабного наступу за [даними](#) Української природоохоронної групи, [34%](#) земель є зоною ризикового сільського господарства¹ і недоступні для виробництва. Це у свою чергу може призвести до збільшення відсотка розорюваності нових земель, що потенційно зумовить ще активнішу деградацію земель та довкілля загалом.

Рекомендації для Уряду і відповідальних органів виконавчої влади:

1. Налагодити системний моніторинг за станом земель, включно із частиною земель, що постраждали від воєнних дій, і дії з відповідного корегування сільськогосподарських практик на них.
2. Стимулювання від держави (спрощена процедура, фінансова підтримка тощо) до проведення процедури консервації земель для виведення деградованих, малопродуктивних та забруднених земель з господарської діяльності.
3. Налагодження ефективного моніторингу і контролю за розорюванням земель, зокрема у тих місцях, де заборонено сільськогосподарську діяльність (прибережні захисні смуги, схили, пасовища, землі природно-заповідного фонду тощо)

Проблема II. Нераціональне використання добрив та пестицидів, що спричиняє забруднення довкілля

Поживні речовини добрив є важливими для росту та розвитку рослин, а також для підтримки родючості ґрунтів. Проте неправильне й нераціональне їх використання є небезпечним як для довкілля, так і є не вигідним з економічної точки зору - для фермерів. Забруднення підземних та поверхневих вод поживними речовинами (нітратами) із сільськогосподарських джерел з року в рік [зростає](#). Це становить небезпеку для здоров'я людей через [забруднення питної води](#), особливо сільських громад. У довгостроковій перспективі це може призвести до відсутності доступу до безпечної води та збільшення витрат на охорону здоров'я, пов'язаних із вживанням води забрудненої нітратами й іншими сполуками.

Рекомендації для Уряду і відповідальних органів виконавчої влади:

1. Налагодження системного моніторингу² та статистики за станом ґрунтів, зокрема за балансом поживних речовин, а також дій з корегування застосування агрохімікатів на основі даних моніторингу.
2. Плани розвитку та відновлення громад повинні включати моніторинг якості питної води й забезпечити доступ громадян до інформації щодо якості питної води³.

---

¹ Зона ризикового сільського господарства означає землі, в межах яких немає можливості провести посівну кампанію, або землі якої наразі недоступні у зв'язку з військовими діями.

² Системний моніторинг ґрунтів означає моніторинг з науково обґрунтованої періодичністю його проведення, що забезпечує збереження родючості ґрунтів, збереження біорізноманіття та забезпечує запобігання негативному впливу для довкілля шляхом ведення сільського господарства (власне визначення)

³ Державні санітарні норми та правила "Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10#Text>

3. Впровадження природоорієнтованих рішень у сільському господарстві для підвищення ефективності використання добрив у господарських цілях та інструментів їх фінансової підтримки
4. Підвищення ефективності використання мінеральних та органічних добрив, засобів захисту рослин завдяки розробці та впровадження системи навчання сільгоспвиробників, дорадників, зокрема щодо нових технологій та практик.
5. Заохочення до використання органічних добрив через розвиток системи переробки відходів сільського господарства, а також діючу систему фінансової підтримки для органічних господарств

Проблема III. Відсутність інфраструктури для поводження з відходами сільського господарства як рослинництва, так і тваринництва

Використання відходів у сільському господарстві часто обмежується: у рослинництві - спалюванням їхніх решток, а у тваринництві - викиданням та зберіганням⁴ на необлаштованих для цього земельних ділянках. Таке поводження з відходами рослинництва призводить до виснаження ґрунтів, а з відходами тваринництва призводить до забруднення довкілля (ґрунтів, водних ресурсів, атмосферного повітря).

З одного боку, в Україні існує дефіцит мінеральних добрив через залежність від імпорту, але існує профіцит - потенційно органічних добрив (гній, послід тощо). Органічні добрива можуть та мають стати альтернативою мінеральним, використовуватися з користю та не завдавати шкоду довкіллю.

Рекомендації для Уряду і відповідальних органів виконавчої влади:

1. Налагодження системного моніторингу і контролю за тваринницькими комплексами, зокрема за процесами поводження і зберігання відходів тваринництва задля запобігання негативному впливу на довкілля.
2. Підтримка будівництва інфраструктурних об'єктів для належного поводження і перероблення відходів тваринництва.
3. Використання рослинних решток у якості палива для систем опалювання у господарствах та закладах.

Проблема IV. Загострення питання зміни клімату та адаптації сільського господарства до нових умов

Врахування зміни клімату та адаптація до нових кліматичних умов є необхідністю для подальшого стабільного розвитку сільського господарства. Сільське господарство відповідальне за 17% викидів від світового обсягу викидів парникових газів⁵, в Україні - за

---

⁴ У цьому випадку маємо на увазі незаконне викидання і зберігання гною та інших побічних продуктів тваринного походження на спеціально необлаштованих земельних ділянках.

⁵ <https://www.fao.org/3/cb3808en/cb3808en.pdf>

12,5% викидів парникових газів⁶ (2018). Тому сільське господарство, з одного боку, повинне ставати енергоефективнішим та скорочувати викиди, які підсилюють зміну клімату. Водночас аграрний сектор має адаптуватися до зміни клімату. Одним із можливих адаптаційних заходів розглядають проєкти зрошення. Проте нераціональне та неефективне використання водних ресурсів може призвести до водного дефіциту, підвищення забруднення води, вторинне засолення ґрунтів і втрати їх якості.

Рекомендації для Уряду і відповідальних органів виконавчої влади:

1. Підготовка і подальша реалізація Стратегії скорочення викидів парникових газів та адаптації сільського господарства до зміни клімату.
2. Раціональне та екологічно обґрунтоване впровадження проєктів зрошення, зокрема у частині водокористування.
3. Впровадження природоорієнтованих рішень як важливий захід з адаптації до зміни клімату.

---

⁶ [tna-01-mitigation-ua-final-190731.pdf \(unepccc.org\)](#)